

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van de Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.
J. VERMEULEN & J. BOES.

De Lange Man en de Hasseltse Rederijkers. (*)

De geschiedenis van de bekende Hasseltse reus, « Don Christophe » of « Lange Man » is eng verbonden met die van de aloude rederijkerskamer « De Roode Roos » (Kenspreuk : « Hitte vercoelt »).

De eerste documenten betreffende de Kamer dateren uit het begin van de 16^e eeuw. Volgens sommigen⁽¹⁾ zou de Kamer gegroeid zijn uit het godsdienstig gezelschap der « Sint-Annagheselelen », dat nog in 1516 een passiespel opvoerde; volgens anderen⁽²⁾ zouden de Limburgse Kamers rechtstreeks ontstaan zijn uit de schuttersgilden, wier militaire betekenis onder de regering van de Bourgondiërs reeds sterk verminderd was. Weer anderen zien in de Limburgse Rederijkerskamers organismen, die onafhankelijk naast de schuttersgilden leefden.⁽³⁾

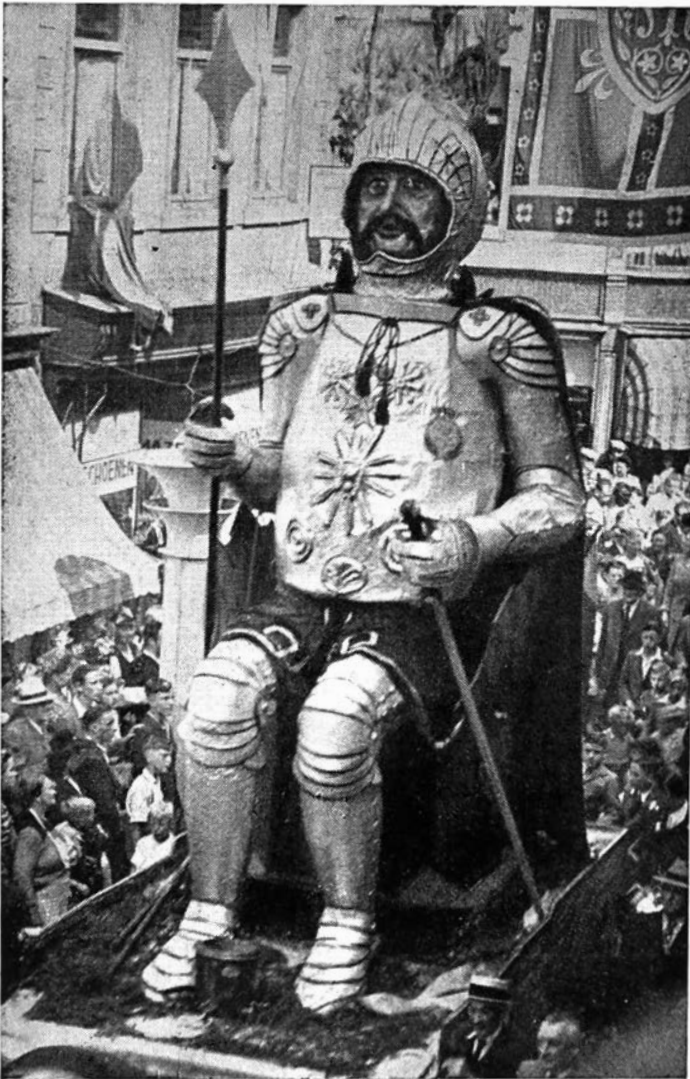
Toch pleiten heel wat feiten in het voordeel van hen, die een verband tussen schuttersgilden en Rederijkerskamers zien. Vooreerst weten we dat te Hasselt de « Roode Roos » tijdens de kermis politiebevoegdheid bezat en dat de schutters in volledige wapen-

(*) Voordracht door S. voor de Bond van de Oostvlaamse Folkloristen in het Stadsarchief te Gent, op 17 Augustus 1952 gehouden.

(1) « De Roode Roos ». Geschiedenis der Hasseltsche Rederijkerskamer, C. De Baere en J. Gessler, Hasselt.

(2) J. Lyna : « Ontstaan der Limburgse Rederijkerskamers » (Overdr. uit Maandschr. Limburg, Jrg. XXI).

(3) J. en L. Van Boeckel : « Landjuwelen en Haagspelen in de XVe en XVIe eeuw ». in : « Souvereine Kamer van Rhetorica De Fonteyne 1° Jrboek 1943, p. 35-43.

**DE LANGEMAN, DON CHRISTOPHE,
DE HASSELTSE REUS.**

rusting deelnamen aan de processieën op de feestdag van O. L. Vrouw en op Sacramentsdag; beide feestdagen waren tevens glanspunten in de rederijkersactiviteit, zoals in ons verder betoog zal blijken.

De aloude « Chaerte », waarvan een copie, naar een versie van 1634, op het archief van de Kamer berust, legt in haar 43 « ordonnantiën » wel de nadruk op de litteraire plichten van de Rederijkers bij de Virga-Jesse feesten, doch, nergens blijkt het militaire karakter van de kamer.

Daarentegen vond ik in een verslag van de vergadering op 7 Mei 1784, waarin de leden van de Kamer tot wapendienst worden opgeroepen, volgende veelzeggende tekst : « — in voortyden plaght het gebruyck te wesen dat onse gesellen neffens de borgers verplight waaren aan de stadspoorten de waght te houden ». Stadsarchivaris C. Vanderstraeten komt, onafhankelijk van onze tekst, tot dezelfde conclusie⁽⁴⁾. Hij bevestigt dat de Rederijkers wel degelijk gewapend waren. Hij heeft nauwkeurig alle stukken van het Stadsarchief te Hasselt nagegaan en kwam tot de conclusie dat te Hasselt de Schuttersgilden slechts éénmaal een stuk hebben opgevoerd n.l. in 1561-62, zodat we volstrekt kunnen beweren dat de Hasseltse Kamer uit de Schuttersgilden gegroeid is : de Kamer ontstond als groepering van toneelminnende schutters. Uit de chaerte van 1634 blijkt dat het militaire karakter verdwenen is.

Tot de meest geliefde rekvisieten van de Kamer behoorde, reeds van in het begin der 16^e eeuw, de reus Lange Man. Vóór 1515, het jaar van de oprichting der Kamer, bezat het Smeden-ambacht een reus, Goliath, die tussen 1499 en 1513 geregeld uitging. Na 1513 vinden we geen spoor van een reus in de archieven van het Smeden-Ambacht, doch, het register van de Roode Roos, uit 1515, vermeldt onkosten in verband met een reus, « Lange Man ». Dit heeft Prof. Gessler ertoe⁽⁵⁾ gebracht te beweren dat de Roode Roos de reus van de Smeden heeft overgenomen. Deze veronderstelling is geenszins uitgesloten. Na onderzoek besloten we dat, tussen Rhetorica en het Smee-ambacht enge betrekkingen bestonden : niet zelden waren leden van het Smee-ambacht ook lid van Rhetorica. Zo behoorde o.m. de eerste en voornaamste kopist, Renier Coemans, chirurgijn te Hasselt, tevens tot het Smeden-ambacht en tot de Roode Roos⁽⁶⁾. Ook vergaderde het Smeden-Ambacht steeds op de Kamer van Rhetorica, daar ze geen speciaal lokaal hadden. Dit wijst er

(4) « De Hasseltsche Jonkynans in het Gevecht der Planckeweyde » in : « Verz. Opstellen door de Geschied. en Oudheidk. kring te Hasselt » dLXVI, 1941, p. 104.

(5) J. Gessler : « Le Langeman ou Géant Hasseltois » Louvain 1914 p. 4-5.

(6) De Baere o.c. p. 117

dus nogmaals op dat Rhetorica vooral de « constminnende » gezellen groepeerde en het lidmaatschap van een gilde geen beletsel was.

De oudste biographen van de reus, n.l. Bamps en Geraets⁽⁷⁾ menen dat de reus nooit deelnam aan processieën of optochten. Het tegengestelde werd aangetoond door De Baere en Gessler⁽⁸⁾. Uit de stadsrekeningen blijkt inderdaad dat de Lange Man op het feest der Virga Jesse in 1497 werd rondgedragen. Ook bij wereldlijke plechtigheden is de Hasseltse burger aanwezig: zo treffen we hem aan met de Schutters en de leden van Rhetorica, die Prinsbisschop Ferdinand van Beieren tegemoet trekken. Een zekere Willem Scoepen werd toen vergoed « van in den grooten man te gaen »⁽⁹⁾. Tot in 1714 vinden we bewijzen dat de Lange Man in de processie van O. L. Vrouw Virga Jesse rondging en dat hij door één man gedragen werd.

In 1633 werd, om ongekende redenen, een nieuwe reus vervaardigd. De stadsmagistraat schenkt een vergoeding aan « de mandenmaecker voor 't corpus », een aan de kleermaker, die de « farredon », een nieuw plunje, moest bezorgen en een aan Thomas Morren, een bekend Hasselts kunstschilder, om de reus in de passende verf te zetten. De herboren Lange Man wordt voor de eerste maal opnieuw in 1635 in de processie rondgedragen door Claes de Leeuw (Stadsrek. 1635 F° 58). Het jaar 1714 is de laatste bekende aanduiding voor het optreden van de Hasseltse burger tijdens kerkelijke feesten.

Een merkwaardige, locale eigenaardigheid is, dat, vanaf de oudste tijden, de Langeman tegenwoordig is bij de uitdeling van erwtensoep en spek, een zeer oud gebruik, dat door de broederschap der Virga-Jesse, om de zeven jaar wordt gevolgd, tot op de huidige dag. De Hasseltse volksmens meent dat de « De Roode Roos » de uitdeling van soep en spek tot stand heeft gebracht. Het gebruik zou ontstaan zijn in tijden van hongersnood. Een Spaans edelman, Don Christophe, werd te Hasselt geliefd, om de milde giften die hij onder de armsten uitdeelde. Om zijn nagedachtenis te eren, zou de « Roode Roos » de taak van de weldoener hebben voortgezet. Jammer genoeg heeft deze mooie volkssage een erge deuk gekregen. Stadsarchivaris C. Vanderstraeten heeft al de registers van de Broederschap doorbladerd: hij kwam tot de bevinding dat de rondgedeelde soep en het spek door de kerkfabriek bekostigd werden⁽¹⁰⁾. In Juni 1508 bestemde kapelaan Goermans een

(7) « Don Christophe, le Langeman ou le Géant de Hasselt » (Uittr. uit l'Ancien Pays de Looz, 1897 t. I, p. 27.)

(8) Le Langeman..... o.c. p. 9-10.

(9) id. p. 10.

(10) Maandschr. « Limburg », 1936 n° 8. -- « Uit Hasselt's Verleden ».

gift van Hendrik Dries, « den cremer van Zonhoven », om « eenre soppen te geven op den dach der Kerckwijdinghe deser Capelle » (n.l. de Zondag na O. L. Vr. Hemelvaart).

In 1553 besliste de raad der Broederschap dat het vlees « op onser Lieven Vrouwen daghen als men die soppe pleech te hebben inder capellen ende opten Kermisdach » door de Kerkfabriek zou bekostigd worden. De rederijkers begeleidden de processie met hun reus en dan mag het ons niet verwonderen, dat hij, op het einde van de plechtigheid, op het kerkplein aanwezig was bij de bedeling van soep. Later zou die bedeling nog slechts om de 7 jaar plaats vinden.

Na 1714 gaat de reus niet meer uit. Wanneer rond 1790 een stuk, « Jozef in Dothan » (thans verloren — Misschien door Vondel ?) gespeeld wordt, berooft men de reus van zijn mooie mantel : uit de stof worden costumes voor de acteurs vervaardigd. De Lange Man verblijft nu op de zolder van het Rederijkerslokaal : hij sterft er een langzame dood, want, zijn wissen geraamte wordt door ratten en muizen afgeknaagd.

Eerst onder het Franse bewind, wanneer de Kamer, naar republikeins model, wordt omgevormd tot « Société d'art dramatique », denkt men er aan de afgetakelde reus nieuw leven in te blazen. De bekende Franse schilder Melchior Tieleman⁽¹¹⁾, leerling van de beroemde David en directeur van de tekenschool te Hasselt, wordt met het werk belast. Tijdens de laatste herstelling in 1948 heeft men in de romp van de reus nog Franse « logeerbiljetten » uit het jaar 1808-1809 gevonden : zodus werd de Lange Man omgevormd in 1810. Tieleman besloot aan de reus een andere gedaante te geven. Hij inspireerde zich op de Antwerpse reus Antigoon. Naar diens model krijgt de Lange Man een volledige wapenrusting en wordt hij zittend afgebeeld : hij krijgt, in volledige analogie met Antigoon, in de rechterhand een zwaard en in de linker een speer. De Hasseltse kolos wordt eveneens op een wagen gemonteerd en voortgetrokken door paarden. Het belangrijkste verschil ligt in de kledij : Antigoon is « op z'n Romeins » en draagt Romeinse sandalen, de Lange Man is « op z'n Spaans » en van kop tot teen in harnas. Of onze reus onder het Franse bewind is uitgegaan, weten we niet : het is waarschijnlijk, anders zou men Tieleman niet met de bekende opdracht belast hebben.

Bij de intrede van Koning Willem I te Hasselt, in 1829, is onze grote burger present. Hij beleefde echter een ongewoon avontuur : tengevolge van een plotse beweging kapseide hij en viel van zijn

(11) Zie : C. De Baere : « Mr. M. Tieleman et son école de dessin à Hasselt ».

wagen. De volksmens zag hierin een troebel voorteken voor de regering van Willem I. Het volgende jaar immers zou de revolutie losbreken en een einde stellen aan het Hollandse bewind ! In 1842 wordt de gehavende reus weer hersteld en het register van Rhetorica vermeldt dat deze gebeurtenis gevierd wordt met « koolen en worsten, kalf en gezoute rundvleesch » en gedoopt met « een ton Diester bier ». Als tegenprestatie deelde de reus erwtensoep uit. Het register vermeldt dat de grote burger in 1847 « opnieuw in staet gestelt wordt » om de inhuldiging van de spoorweg Hasselt-St. Truiden bij te wonen. Ook bij deze gelegenheid zal er « spek en erwtensoep aen den armen uytgedeeld worden » : dit wijst er op dat, in de loop van de tijden, de soepbedeling eng met de figuur van de Lange Man verbonden was en de neiging ontstaat om, ook buiten de kerkelijke hoogdagen, soep uit te delen. Daartegenover vergeet de Rhetorica-kamer haar dramatische zending niet, zij besluit dat « zondaeg, na de inauguratie een spectacle ten voordeelen van den armen (sal) plaets hebben » (Reg. Art I, f°).

Nu breekt voor de Lange Man een drukke tijd aan. In Sept. 1848 doet hij zijn eerste treinreis naar Brussel, vergezeld door 23 leden der Kamer (Reg. III, p. 227-228), om deel te nemen aan de Reuzenstoet : in Augustus 1856 trekt hij triomphantelijk Leopold I tegemoet, bij de Intrede te Hasselt.

In 1863 moet onze burger opnieuw dringende herstellingen ondergaan. De Kamer richt aan het Stadsbestuur een verzoek tot deelname in de onkosten (archiefstuk). Het antwoord moet negatief geweest zijn, want op de traditionele Zevenjarige Feesten moet de reus zich laten vervangen door « Peerke Grauls », de nieuwe reus van de Jongmanskamer, die in zijn plaats nu soep ronddeelt. Volgens het verslag in dato 16 Feb. 1865 (archiefstuk) besluit de « Société » tot een publieke geldinzameling voor het heropmaken van de Lange Man.

We vinden hem nu terug paraat op de grote Markt, bij de Blijde Intrede van Leopold II te Hasselt. Tussen 1884 en 1914 treffen we de kolos regelmatig op de voornaamste plechtigheden aan. Uit de Kamerverslagen nemen we de belangrijkste data :

- Juli 1890 : deelname aan de Reuzenoptocht te Brussel.
- 1895 : nieuwe deelname aan de Reuzenoptocht te Brussel.
- 1898 : deelname aan de Zevenjarige Jubelfeesten.
- 1900 : deelname aan de optocht ter gelegenheid van de Landbouwtentoonstelling.
- 1905 : deelname aan de 75^e-Verjaringsfeesten van de Belgische Onafhankelijkheid.

— 1912 : deelname aan de Zevenjarige Feesten, met uitdeling van soep.

Gedurende de bittere oorlogsjaren 1914-1918 blijft de Lange Man « ondergedoken ». Uit het weekblad « Nieuw Limburg » van 22 Juni 1919, lichten we het volgende :

Gedurende de oorlogsjaren stond de reus opgeborgen in een loods, toebehorende aan advocaat Léon Cox, voorzitter van Rhetorika. De Duitsers legden echter beslag op de loods, en wilden er een auto-garage van maken. Ze stelden zich echter borg voor het lichamenlijk heil van de kolos en deden hem verhuizen naar de zolder van de loods. De Duitsers waakten angstvallig op de reus..... terzelfdertijd ook op de talloze koperen voorwerpen en autobanden, die in zijn volumineuse romp verborgen zaten.

Om zijn voorbeeldig patriotisme werd de Lange Man in Augustus 1919 vereerd met het erekruis en bevorderd tot « Ridder der Erwtensoep ». Het « Aankondigingsblad » van Hasselt wijdde in zijn Nr. van 23 Aug. 1919 een lang artikel aan deze plechtigheid.

De milde kolos nam nu de oude traditie weer op : in Augustus 1919 is hij tegenwoordig op het O. L. Vrouw Virga-Jesse feest en deelt soep uit. In 1926 is hij weer van de partij; hij troont tevens op de tentoonstelling, ingericht door de Rhetoricakamer. Voor de gelegenheid werd hij opgekalefaterd en in vorstelijke verf gezet. Het wordt een triomf voor « De Roode Roos » en voor de Lange Man; Belgische en vreemde dagbladen steken de loftrumpet en zelfs een reporter van de « Brooklyn Daily Eagle » uit New-York schreef in het Nr. van 5 Sept. 1926, over de Hasseltse reus : « He watched over his people even during the hard days of the Great War. Don Christopher is immortal ! »

En de Lange Man, aangevuurd door dit succes, verdubbelt zijn uitgangspartijtjes. We vinden hem in 1927 te Brussel, in 1928 woont hij de Blijde Intrede van de Hertog en de Hertogin van Brabant te Hasselt bij, in 1930 viert hij het Onafhankelijkheidsfeest, in 1934 en in 1935 gaat hij weer uit.....

Tijdens 1940-45 kwam het patriotisch gevoel van onze held weer boven : hij « dook » weer « onder » in zijn schuilplaats uit de vorige oorlog. Weer was het lot hem gunstig, want de Duitsers lieten hem in vrede. Voor zijn heldhaftig gedrag zou hij in 1945 weer gedecoreerd worden. Dank zij een publieke lijst en met de steun van het Stadsbestuur, zou onze stoere burger weer opgefraaid worden en in 1947 uitgerust met een mechanisme, dat het toeknikken met de kop mogelijk maakte; men schonk hem zelfs een mantel uit ruim 26 m. rood fluweel. In October 1947 zat de vorstelijke burger

op een waardige troon, gedurende de tentoonstelling te Hasselt, gewijd aan het Graafschap Loon. Tenslotte trok onze ridder in Juni 1951 door de stad, bij de viering van het 450-jarig bestaan der Rhetoricakamer.

In Augustus 1954 zal de Lange Man opnieuw uitgaan ter gelegenheid van de O. L. Vrouw Virga-Jesse feesten en, zoals eeuwen geleden, zal hij er weer bijzijn, wanneer aan jong en oud, aan arm en rijk, de zo befaamde erwtensoep met spek wordt uitgedeeld.

* * *

Dat het lot van de reus de Hasselaars steeds nauw aan het hart heeft gelegen, bewijzen de talrijke dichtstukken, die, nog alle in handschrift en op oude, vergeelde bladen, met veel zorg door de schatbewaarder van de « K. M. van Muziek en Rhetorika De Roode Roos », Mr. L. Vander Smissen, « bewaakt » worden. Enkele stukjes zijn merkwaardig voor de geschiedenis van de reus. In practisch alle verzen is de Lange Man zelf aan het woord : zeer zelden krijgen we streng-persoonlijke indrukken of gevoelens van de « rhetoricijn » ten opzichte van hun reus.

Het oudstbewaarde stuk is in kladschrift en dateert uit het einde der 18^e eeuw. Veel talent blijkt niet uit de slordig-opgestelde alexandrijnen. De Lange Man is zelf aan het woord : hij vertelt hoe onder het volk het gerucht de ronde doet :

« Den groeten man Don Christoph is in den nek genepen
Hij raekt dra op heistrooi : wijl hij niet paerten kan
In 't zevenjarig regt van ouwen Langeman ».

We vernemen de oorzaak van de slechte luim :

« De kleeden van Christoph, die hebben zijne Heeren
Aan vader Jacobs zoons in Dothan gaen vereeren,
En blootnaect als een worm kan hij ter feest niet gaen ».

Spotters gaven de raad de Lange Man « met bloote vot » in een kastje ten toon te stellen of hem op een « kakkendoor » te zetten, dan kan hij aan het volk zijn achterwerk tonen « in vorm van volle maen ». Het gedicht is onvoltooid.

Op de keerzijde vinden we, door dezelfde hand, het slordige kladschrift van een gedicht, waarin hulde gebracht wordt door « Miken Millard » aan « beste Neef Jan » en diens echtgenote. We vinden zinspelingen op het 25-jarig huwelijksjubileum van Jan Antoon Bamps, kapitein der Kolveniers, en Anna Maria Melard : op 7 Februari 1779 werd het jubileum gevierd. Tussen de archieven van de Kamer bevinden zich enkele losse, gedrukte stukken n.l. een « Geluk en Zege Wensch aan Jan Antoon Bamps » (1776) en

een « Geluk- en Zege-Wensch aan den achtbaren Heer D'Heer Joannes Antonius Bamps en Jouffrouw Anna Maria Melard ». Beide afzonderlijke stukken gaan vergezeld van enkele passende liederen : alle werden geschreven door de bekende factor Arnoldus Duys. Tussen de slordige, « proberende » stijl van de manuscripten en de opgesierde, bloemenrijke roccoco-taal van Duys, bestaat niet het minste verband. Aangezien het jubileumgedicht aan de achterzijde staat, werd het geschreven na de klacht van de Lange Man en aangezien de Zevenjarige feesten in Augustus 1779 plaats grepen, plaatsden we het ontstaan van de « klacht » in 1779 en werd « Jozef in Dothan » niet rond 1790, doch wel rond 1779 opgevoerd, in tegenstelling met wat Prof. Gessler beweerde⁽¹²⁾. Een herwerking van de « klacht », door dezelfde hand, voegt er enkele verzen bij, waaruit we ons een idee kunnen vormen van de kledij, die door de vroegere reus gedragen werd :

« Nu Heeren, vraag ik regt en bid, wil onderzoeken
nu wie op eigen wijze mijn kousen en mijn broeken,
mijn besten rok en hoed aan Jacobs nageslagt,
onaangezien mijn staat, in Dothan heeft gebracht ».

Veel handiger gedicht is de dialoog tussen de bode der goden en de Lange Man, eveneens in handschrift bewaard. De bode komt aan de reus berichten dat :

« De Rede-nymph komt jubileren
Alhier bij u in 't Rozendal »

en maant hem aan haar logies te verschaffen. Lange Man is er echter niet erg op gesteld. Volgens Prof. Gessler zou dit het eerste document zijn, waarin de naam voor de reus, « Don Christophe » voorkomt. Een feit staat vast; het gedicht is niet volledig, een gedeelte van het pro-patria blad werd onhandig weggesneden. Zo zien we dat tussen bl. 2 en 3 en tussen 1 en 2 ontegensprekelijk verzen ontbreken. Op de laatste blz. werd, door een andere hand, met bleke inkt, in verticale richting geschreven : « Rethoricas-bier en andere Reekeningen 1790 »; deze vermelding staat duidelijk in het midden, zodat we gerust mogen beweren dat ze werd neergeschreven NADAT het propatria-blad gehalveerd werd en het gedicht dateert dus van vóór 1790. Heel vroeger kan het niet geweest zijn, want er is sprake van :

« Een princes, die drij eeuwen heeft »

We weten immers dat de Hasseltse kamer in het begin der XVIe eeuw ontstond !

(12) J. Gessler « Le Langeman ou le Géant Hasseltois » o.c. p. 10.

Dat iedere gebeurtenis uit het leven van de Lange Man zijn weerslag vond in de inspiratie van de rederijkers blijkt uit een ander gedicht, dat ontstond na 1810 en waarvan het klad bewaard bleef. Een rederijker drukt zijn bewondering uit voor de nieuwe Lange Man, die door Tieleman en zijn helpers vervaardigd werd :

« Dit werktuig van ulie vernuftig uitgevonden
vind zijn weerga niet in heel de stad van Londen
nog in gansch Duitschland niet, nog in Vranckenreick
Zelfs in 't Chineesch reik vind men zo een geleik
Waar op men aan de mood'in zijn fatsoen kan maken
Geleik op een teid, en zonder stof of haken
Een fraien hoed, broek en rok, met laarzen wel gespoort
zonder dat naald of els door eenig gat doorboort ».

De eerste, met naam bekende Rederijkers, die zich om het lot van hun reus bekommerd hebben, treffen we aan gedurende de 19^e eeuw. Telkens is het de Lange Man zelf, die het woord voert. Een zeer merkwaardig stuk is het « Kort Verhael der avonturen van den zoogenaemden Lange Man der Rhetorica-kamer te Hasselt, dewelke hem sedert den tijd van twintig jaren, bij tijdsveranderingen, wedervaren zijn onder het Republiek, Consulaet en Keizerrijk tot 1815 ». Het stuk verscheen zelfs in druk in het tijdschrift : « Hekel en Luim » (Hasselt 1856, p. 6-9). De auteurs tekenen : Eerw. H. P. en J. V. D. S.⁽¹³⁾

Onze reus klaagt dat hij nooit met rust wordt gelaten, want :

« Ik kreeg van tricolor een nieuwe liverei »

Er ontspint zich een dialoog met een « Petit-Maître », die hem de troonsbeklimming van Napoleon komt melden. Daarom deelt een Muskadin mee in een mengsel van Frans en Nederlands, dat : « — les Alliés sont à Paris ».

Een Neêrlander ziet de toestand maar somber in :

« Ons lieve Nederland, zoo 'k gis, is reeds verkocht :
Dat vrije volk is aen een vreemde magt gebrogt
.....

Ik twijfel niet meer of wij zullen Hollandsch wezen ».

Een « Officier » bevestigt dat de reus ditmaal een Hollandse rok krijgt. Onze burger is ontmoedigd, maar, een « Rozier » komt hem opmonteren met de spreuk :

« . . . het is een wijze man,
Die hier naer allen wind zijn huiken hangen kan ».

(13) Wellicht : Jacobus Van der Stracten, die in 1848 de Lange Man naar Brussel voor de reuzenstoet vergezeldde.

Als antwoord beknort de Lange Man de rederijkers, die zich zo gemakkelijk naar alle omstandigheden kunnen schikken, want :

« Nooit hebben zij verdriet, geen tijd en mag hun hind'ren »
voor hen is alles toch maar een kwestie van pret en plezier. Toch zal hij maar toegeven om met zijn « kind'ren » in vrede te leven :

« Ik word nu al zeer oud, dus 'k kan zeer ligtlijk falen ».

De Lange Man vertolkt in het gedicht de gevoelens van de simpele, vredelievende volksmens, die houdt van zijn geboortegrond en alle vreemde overheersing verafschuwt. Wel maakt hij graag plezier, maar, de uitpattingen van de rederijkers en hun onverschilligheid ten opzichte van de gebeurtenissen, vervullen hem met afkeer. De verzen lopen flink in de maat, de toon van de reus is levendig en oprecht; het stukje zou wel een herdruk en een nader ontleding verdienen.

We weten dat onder Willem I, in 1820, de kamer « koninklijk » werd gemaakt. Aldus is het in klad bewaarde « Don Christoph aen den Hooftman, Raad en Leeden der koningleike Kamer » bij benadering te dateren. Het papier heeft als watermerk « Holland », de vorige, besproken stukken stonden op « Pro-patria »-papier. Het gedicht is, weer eens, onvoltooid.

De Lange Man is aan het woord. Hij vertelt hoe de faam hem door het sleutelgat heeft toegefluisterd :

« Christoph, pas op, daer is weer wat;
't Is jubilé in 't hazelwout
Zorg dat men u niet thuis en houdt ».

Met bitterheid schampt hij op de « Rozieren », die hem willen « kullen » maar die, zelfs in moeilijke tijden, nog feestmalen kunnen inrichten. Het stukje kan dateren uit 1829. De Lange Man herinnert er immers aan, hoe hij, als « pronk van 't Hazelaer », door « Heer en boer » gegroet werd, maar ook « haast » « uit het nest » viel. Zonder twijfel is dit een zinspeling op de uittocht van 1829 toen, bij het tegemoettrekken van Willem I, de Lange Man haast van zijn wagen tuimelde. De bewering :

« Al schoon is er een groot gebrek
aan Erwtten-soep en braikens spek »

wijst er op dat de bedeling bij de Virga-Jessefeesten niet plaats had in 1828. Waarschijnlijk wordt hier met « jubilé » het vieren van een aantal jaren lidmaatschap bedoeld, of een feest, ingericht door het beruchte « Marox-hof »⁽¹⁴⁾, wat er dan, in beide gevallen, zou

(14) Enkele jaren vroeger, in 1826 had men het jubileum gevierd van Guilielmus Claes. Het huldedicht, op perkamentpapier, berust in het archief van de Kamer.

op wijzen dat de reus ook tegenwoordig was bij de feestmalen, door de Kamer voor de leden ingericht. In ieder geval moet het stuk ontstaan zijn vóór 1835, want dan zat de Lange Man de soepbedeling voor. In 1836 veranderde de naam « Koninklijke Kamer » in « Société de Rh  torique ». Het jaar 1842 is memorabel voor de geschiedenis van de Lange Man. Uit het verslagboek van de vergaderingen in dato 18 Juli 1842, blijkt dat onze reus, ter gelegenheid van de Zevenjarige feesten nog eens extra hersteld en verfraaid zal worden. Bij deze gelegenheid en, om zijn dankbaarheid uit te drukken, zal hij aan de « heeren lieve vrouwbroeders » en aan de « heere Burgemeester Willems » een dichtstukje overhandigen.

Het eerste (sub Litt. A) is een 4-strofig gedicht, in volkstrant, waarin de reus zijn vreugde uitdrukt, nu hij weer in fatsoenlijke staat verschijnt en :

« ... zijne kruik mag vullen
met erwtenbrij
En spek erbij ».

Hij is gelukkig weer zoveel vreugde rondom zich te zien :

« elk leent de hand
men boontjes plant
regt arken en spant kroonen
men werpt de gans
dan volgt de dans
en d'eendragt blijft er wonen ».

In het tweede (sub Litt. B) dankt hij het stadsbestuur, doch verzoekt tevens de burgemeester :

« dat gij zijn roozenstam staeg ter bescherming staet

.....

want 't zijn de braeve Rosiers waerop hij zich verlaet »

wat nogmaals wijst op de verbondenheid van de reus met de Kamer. De auteur van de niet onverdienstelijke verzen is de rederijker P.-J. Thys (1799-1860), een schoolmeester, die bij de Hasselaars beter bekend stond onder de bijnaam « Kromme Joseph ». In zijn huis had hij een lagere school opgericht voor betalende leerlingen, terwijl zijn vrouw fungeerde als bewaarschoolonderwijzeres. Thys moet bij Rhetorika nogal in hoog aanzien gestaan hebben, want, er werd dikwijls op hem beroep gedaan voor jubeldichten en jaarschriften. De Kamer bezit nog een bundel gedichten van hem in handschrift, onder de titel : « Mengelwerk in Dichtstukken ». In 1847, bij de inhuldiging van de spoorweg Hasselt-St. Truiden, is onze poëet weer van de partij. Op de jas van de Lange Man had

hij een gedicht gespeld. We vernemen dat de reus uit zijn berg-plaats gekomen is :

« om 't plechtig feest
ons ijs'ren wegs te vieren ».

Men had de stadspoorten moeten afbreken om het reuzengevaarte doorgang te verlenen. P.-J. Thys zinspeelt hierop in zijn verzen :

« T'afbreken van de poort is Don Christof zijn bonheur,
Want zonder dat en kwam hij nooit bij den vapeur ».

Een ander rijmend rederijker van naam was Jan Franciscus Van den Ryken, bakker van beroep en tijdgenoot van Thys (1786-1875). In 1870 zou hij gehuldigd worden om zijn 50-jarig lidmaatschap van Rhetorika. Hij was een bekend volksdichter, die ook blijspelen schreef. Van deze Rederijker bezit de Kamer een kopie van een overdadig lang gedicht : « Langeman, Vader der Redenrijken Kamer te Hasselt ». Het stuk heeft weinig esthetische waarde. Het is opgesteld in alexandrijnen en verhaalt, in ronkende volzinnen, de belevenissen van de reus, vanaf 1792. Het werk van Van den Ryken leunt sterk aan bij het reeds aangehaalde « Kort Verhael » door J. V. D. S. : onze auteur geneert zich zelfs niet dezelfde personages, zoals b.v. de Hollandse officier en de Muscadin te doen optreden en om letterlijk zinsdelen over te nemen. Het te lange gedicht is overigens zeer onevenwichtig gebouwd; het grootste gedeelte wordt gewijd aan de beschrijving van de optocht bij het bezoek van Willem I aan Hasselt. Het gedicht sluit op het bezoek van de Lange Man aan Brussel en de laatste soepbedeling. De auteur eindigt met hulde te brengen aan « d'agbaere heer Cox, de maire der stad », aan wie de reus zijn nieuwe naam « Don Christophe » te danken had. Het stuk is ontstaan tussen 1849 (Zevenjarige feesten) en 1856 (intrede van Leopold I te Hasselt), waarvan geen melding wordt gemaakt.

Het register met de verslagen vermeldt (R 333, p. 227-228) in dato 23 Sept. 1848 dat de gezellen met hun reus naar Brussel trokken en 200 exemplaren van een « liedeken » meenamen. Dit « liedeken » « par le capitaine Lippens » is in het Frans opgesteld en, naar aloude trant, op een bestaande zangwijze geschreven, n.l. « Car l'eau coule pour tout le monde ». Zeer uitzonderlijk treffen we hier een persoonlijke klank aan. De auteur stelt hier de Lange Man voor als symbool van vreugde, kracht en... menslievendheid, die in staat is wonderen te verrichten « Avec la soupe et l'espérance » :

« Il entretient le souvenir
De la vieillesse et de l'Enfance,
Sur son passage est le plaisir
Avec la soupe et l'espérance ».

Blijkbaar ook van de Rederijker Van den Ryken zijn enkele versjes uit 1870, opgesteld naar aanleiding van het Zevenjarig Virga-Jesse feest. De auteur was toen 85 jaar oud. Ditmaal is de toon echtvolks, opgewekt en heel wat levendiger dan wanneer de bakker-rederijker beproeft de statige alexandrijnen te hanteren. Het gedichtje, dat op een los, gehalveerd blad door de Kamer bewaard wordt, is door het volk te Hasselt nog gekend :

« Wat komt het volk gelijk een wolk
de straet al ingeloopt
Zij dringen al, met groot getal
om een stardpan te koopen
om erten en spek, wat lekker bek
sou hier van niet smeeren
Siet don Christof, din hoolen loof,
die salse wel begeeren
Kompt haest u dan, elk soo hij kan
soeck een middel te vinden
eer hij naer wensch, in zijn hool pens
niet al komt te verslinden ».

Het laatste stuk, dat de kamer bezit, dateert van 1925. Het werd geschreven door een Hasselaar, gewezen lid van de « Roode Roos », die in Holland leefde. In een zeer lang, kreupel « gedicht », drukt hij, op zeer onhandige wijze zijn heimwee uit naar de Kamer en naar haar Lange Man : zijn enigste wens blijft, ooit in zijn geboortestad begraven te worden, terwijl de leden van de Kamer zijn lijkstoet begeleiden :

« 't Eenigste waaraan ik tegenwoordig denk
is dat eenmaal m'n stoff'like overblijfsel door uleden
zal mog'n door de Demerstraat word'n gedrag'n
voorafgegaan door uw droeve melodie ».

Zo kunnen we, als besluit, uit onze studie nieuwe elementen halen met betrekking tot de geschiedenis van de Lange Man. We zien dat, in tegenstelling met wat algemeen aanvaard wordt, de benaming Don Christophe wel degelijk bestond vóór 1810, het jaar, waarin de reus zijn nieuwe gedaante kreeg. De mening van Prof. Gessler, als zou de naam « Don Christophe » niet noodzakelijk in 1810 ontstaan zijn, hebben we kunnen bevestigen : de naam bestond immers reeds in 1779 ! Tieleman kon zich evengoed door de naam laten inspireren hebben om de nieuwe Lange Man voor te stellen als een Spaans ridder. In de naam « Don Christophe » moet ook niet rechtstreeks Spaanse invloed gezocht worden : de Spanjaards hebben maar al te pijnlijke indrukken in de volksziel nage-

laten ! Trouwens, de namen voor onze andere Belgische reuzen zijn al even eigenaardig als die voor de Lange Man. Zo heeft men te Doornik, de « Roodkraag »; te Nijvel, de « Argayon »; te Nieuwpoort, « Turpijn »; te Zottegem, « Gambrinus »; te Doornik, « Saragos »; te Ieper, « Goliath »; te Antwerpen, « Antigoon »; te Weteren, ook « Goliath ».

De overtuiging als zou « d'agtbaere heer Cox » de nieuwe benaming verspreid hebben, kan verdedigd worden. Cox was immers burgemeester te Hasselt in 1810, het jaar waarop de Lange Man officieel « Don Christophe » werd : hij kan de Spaansgetinte naam, die men op het einde van de 18^e eeuw reeds aan de Lange Man gaf, overgedragen hebben op de nieuwe kolos.

Verder blijkt uit onze studie dat onze reus, vóór zijn metamorphose gewoonweg een uit stof vervaardigd « burgerpak » droeg, dat wisselde naar gelang de omstandigheden : daarover had hij dan een fluwelen mantel, die in 1779 werd weggenomen. We zagen ook dat de reus, als volwaardig lid van de Kamer, niet alleen kerkelijke en wereldse plechtigheden voorzat, maar ook deelnam aan de festijnen van de Kamer. — Er ging heel wat gerijmel van de Hasseltse Rederijkers, rondom de figuur van hun Lange Man, verloren. Datgene wat echter bewaard werd, geeft ons een idee van de bijzondere plaats, die de Lange Man innam in het leven van onze Rederijkers : bij iedere plechtigheid wordt zijn aanwezigheid als onmisbaar aangevoeld; aanhoudend spant men zich in om hem zo vorstelijk mogelijk in het publiek te laten verschijnen; men geeft hem een ziel, waarin alle deugden en gebreken van de « rhétoricien » bestaan, hij is nieuwsgierig en wil graag overal bij zijn, hij smult graag, hij verafschuwt geweld en onrecht en hij is gehecht aan de vaderlandse grond.

Meesterwerken hebben onze dichtende rederijkers niet geleverd. Toch blijven hun rijmelarijen merkwaardige tijdsdocumenten en hun geschrijf heeft er veel toe bijgedragen om de sympathie van de Hasselaar voor zijn « Don Christophe » levendig te houden, vermits thans nog talrijke rederijkersverzen over de Lange Man te Hasselt mondgemeen zijn. En dit is een niet geringe verdienste.

Ik wil deze studie niet besluiten zonder een woord van oprechte dank te richten tot de Heer Léon Van der Smissen, de onvermoeibare en bekwame Schatbewaarder-Penningmeester van « De Roode Roos ». Mr. Van der Smissen had alles verzameld wat over de Lange Man geschreven werd. Zijn nota's heeft hij mij bereidwillig toevertrouwd, waarvoor ik hem, uit erkentelijkheid, deze studie opdraag.

Dr D. GEERAERTS,
Atheneumleraar.

Erewijn te Deinze.

Erewijn is wijn, geschonken ter ere van de aanwezige, niet in 't privé, maar in 't openbaar.

In vroeger tijden had Deinze er een handje van weg... De stad schonk graag erewijn; niet zo maar een romertje of twee, maar liefst met kannen, stopen, vaten... al naar gelang de grootheid of de adel van de gast. En die eredrank werd het liefst in zilveren kroezen aangeboden.

Daarover deze enkele regels. Alles echt en waar. 't Staat immers netjes allemaal in de Deinse stadsrekeningen opgetekend.

Wanneer de harde en geduchte Heer zijn goede stede bezocht, ontving hij een heel vat Rijnse wijn. Dit was wel te zijner eer aangeboden, maar het edel vocht kwam gewoonlijk, dat is nu eenmaal de gang van de wereld, voor een groot deel in een verkeerd keelgat terecht, want het hof, het gevolg, kreeg fatsoenlijk zijn deel en zelfs de Deinse notabelen, die, puik uitgedost, de vorst verwelkomden, proefden mee. Ze dachten blijkbaar toen reeds dat gedeelde vreugd, dubbele vreugd was !

Froissart vertelt in dit verband een anekdootje, dat wel het vermelden waard is. De Gentenaars waren, voor de zoveelste maal, opgestaan tegen hun wettige vorst, maar Lodewijk van Male had ze ditmaal klein gekregen. Zekeren dag nu stonden de heren van Gent, buiten Deinze, op de heerweg van Brugge naar Oudenaarde, hun vorst af te wachten, om zijn edelmoedigheid af te smeken. De graaf gunde hun zelfs geen blik. Maar, daarna, binnen de stad, werden ze in de grafelijke residentie toegelaten en de fiere Gentenaars kregen daar een harde preek te slikken Doch ze vroegen deemoedig pardon. Lodewijk liet dan gul wijn aanbrengen en hij tikte met de Gentse afgevaardigden. Prosit ! Payswijn smaakte goed; vooral als hij uit de Deinse ton getapt was !

Dames kregen wat minder wijn ten geschenke. De geduchte vrouw en de dochter van Karel de Stoute moesten het in 1471 stellen met 10 kan Rijnse wijn.

Op 5 Maart 1500 logeert Gravin Margareta bij Gillis vander moten, hoogballiu en hostelier. Ze ontvangt 9 kan wijns. De edele landsvrouw trekt processiegewijs naar de H. Mis in de St.-Maartenskerk en al de aanwezigen ontvangen wijn en ook koekjes.

Op 5 September 1500 vierde Deinze het huwelijk van hertog Karel van Luxemburg met het Franse koningskind. Processie, vreugdevuur, klokgelui... en de stad betaalde presentwijn.

De landvoogdes Maria van Hongarije, kwam dikwijls naar Dein-

ze in het St.-Margrietenklooster, waar veel edele dames verbleven. Ze kwam soms om een retraite bij te wonen, ofwel eenvoudig om de geneugten te smaken van de jacht. Omdat de XVI-eeuwse rekeningen « uitbundiger » zijn dan de vroegere, is er over die ontvangsten ook meer geweten.

Op 12 April 1535 ontvangt de regentes 25 kan wijn; de hertog van Aarschot 12, monsieur de molenbais 12; de foerier 2. Mijnheer van Sempy is tevreden met 12 kan, mijnheer van Gruuthuuse met 6 en de secretaris van de koningin met twee kan. De zangers van de koningin ontvangen 4 kan wijn. De bisschop van Palermo heeft er 12, mijnheer van Winghene 6, mijnheer van Boesinghen 4, de secretaris der regentes 2, de voogd van Ieperen 2.

1540 ! Gent waagt nogmaals een opstand. En als het te Gent regent, druppelt het gewoonlijk te Deinze. 't Is hier wel geen opstand, maar toch een opstootje; doch, stel U de bezorgdheid voor van de heren schepenen, die zo pas de regentes verwelkomd hadden en vele zoete woorden van onderdanigheid en verknochtheid hadden uitgesproken !

Hare Hoogheid, die toen juist in het klooster tot voorbereiding van het Paasfeest verbleef, snelt naar Gent terug om de gemoederen te bedaren. Keizer Karel gaat er echter met de volle bezem door en... de Gentenaars worden voortaan « Strop » geheten.

De Deinse rekening geeft uitleg over de uitgave aan wijn ter dezer gelegenheid gedaan. We nemen letterlijk over :

« Item ghepresenteert te paesschen XVcXL de coninghinne, regente ende gouvernante, etc. thueren blijden incompste hier binnen dese stede in wijne
XXIIII lb.par.

Item ten zelve daeghe ghepresenteert bij heere ende wet den hertoghe van melanen XII kannen wijns ten X sch. par. den stoep comt
XII lb. par.

Item ghepresenteert den aelmoesenir vande coneghinne II kannen wijns ten X sch. par. den stoep comt
II lb. par.

Item ten zelve daeghe ghepresenteert Joncheer Mol upper valckeniere twee kannen wijns te X sch. par. den stoep comt
II lb. par.

Item ghepresenteert mijnen heere van sempyn heere vander ordene commissaris skeysers XII kannen wijns te X sch. par. den stoep comt
XII lb. par.

Item ghepresenteert bij scepenen mijnen heere den grave van pinoy ende zijnder huusvrouwen elc zes kannen wijns te X sch. par. den stoep comt
XII lb. par.

Item ghepresenteert den hertoghe van aesschoet XII kannen wijns te X sch. par. den stoep comt
XII ld. par.

Item ten zelve[n] tijde ghepresenteert den prince van simay zes
cannen wijns te X sch. par. den stoep comt VI lb. par.

Item ghepresenteert mijnen heere van gaesbeke, ende mijnen
heere de barbarousen ende den prince van orangen voor een banket
VI lb. XII sch. p. »

Het ging er natuurlijk altijd zo « royaal » niet toe. Maar, wie
een openbaar ambt bekleedde, een kasteel bewoonde rond Deinze,
patroon was of tot balliu of koster werd aangesteld, kreeg erewijn.
Zelfs de jagers met de jachthonden van hare Majesteit kregen op
tijd en stond hun beurt.

Op 8 September 1532 nam Christoffel Bueridaen afscheid van
zijn Deinse vrienden, omdat hij de keizer moest vergezellen naar
Hongarije. Dit moest natuurlijk beklonken worden. Wanneer in
1459 een dochter Laurens de Maech uit Gent huwde, ontving ze
een salluut of 50 s. par.

Op 4 September 1461 huwde Philipotte de Maech met Phs Bue-
ridaen. Zij ontving op haar beurt een leeu of 3 p.

Op 16 April 1509 huwde Filips Bueridaen's dochter met Jan van
overbeke, een Deinzenaar.

Al deze heren waren ontvanger of raadsheer. Vandaar de vrien-
delijkheid. Wie een visje uitwerpt, kan immers wel eens een snoek
vangen.

Al wie dus te Deinze kwam en een zekere graad bekleedde in de
hiërarchie en die de stad voordeel kon bijbrengen, kreeg erewijn.

Maar de schepenen van Deinze vergaten toch ondertussen hun
eigen volk niet.

Vooreerst de kinderen; ja, de kinderen.

Jaarlijks, te Allerkinderendag, werd een ezelbisschop (van der
kercke) gekozen. Dit was meestal een schepenzoon. De preuse va-
der gaf een diner, nodigde de andere schepenen uit en... de erewijn
kwam boven.

Sommige schrijvers willen in de keus van een ezelbisschop een
parodie zien op de geestelijkheid. Niets is minder waar. Het was
een onnozelkinderenfeest onder leiding van de scholaster, die een
priester was, en het werd opgeluisterd door de stadsschepenen.

Buitensporigheden kunnen gebeurd zijn, wanneer de jongelie-
den een ezelbisschop van de stad aanstelden. Wat kinderen in een-
voud doen, ontardt weleens bij de groten.

Voor de meisjes geldt de blommenconinghinne; wat de meiko-
ningin zal betekenen.

Op 22 Februari speelden de kinderen « hanenghenouchte », den-
kelijk hanekap. De meester en de koning of de winnaar ontvingen

een kan wijn ter eren. De kinderen werden ook niet vergeten, wanneer ze tafelspelen opvoerden tijdens het feestmaal aan de wet-vernieuwers aangeboden.

Een eigenaardigheid te Deinze was voorzeker het aanwezig zijn van de kinderen bij de afkondiging van placcaten en ordonnantiën op het schepenhuis. De kinderen moesten roepen « Hoort ! Houwaert ! » en dan kregen ze snoepgeld. Dit doet ons denken aan Tielt, waar de kinderen de grenzen van de stad aangewezen werden. Een methode van belangstellingsonderwijs of het vormen van getuigen voor mogelijke betwistingen ? Wie zal het zeggen ? De kinderen zongen ook in de kerk en speelden mee in het paasspel.

Met de jongelieden betreden we het terrein van de uitbundigheid : de viering van de ezelbisschop der stad (niet vander kercke), vastenavond, vredesfeest met zang en dans, waterspel en St. Valentijn. Dan werd er bier gedronken uit een fontein gespoten, en werden er krakelingen en noten in de warrelende dansgroep geworpen.

De ouderen van dagen, de gezapige lieden, bleven evenmin verstoppen. Wijn, als een schependochter huwde; wijn, als een schepenvrouw haar kerkgang deed; wijn, bij de maaltijd van de gilden; wijn, bij de koningschieting van hand- en voetbooggilden of voor de koning van de rederijkers; wijn, te vastenavond voor de zotte groepen of voor de « eerbare dochters », die balladen zongen ten stadhuize; wijn, voor de zwaardspelers; wijn, bij St.-Maartensvuur of bij St.-Pietersvuur. Niemand was uitgesloten en de schepenen waren steeds present.

En de bedienaars van de Kerk zijn ook niet vergeten. Op 19 September 1500 ontvangt de bisschop van Doornik zeven kan wijn : vier rood most en drie rijns. De priesters ontvangen wijn te Pasen, om het hard labeur van de Goede Week; om processies op bevel van Keizer Karel gehouden, enz. Wie zijn eremis opdraagt ontvangt 4 kan wijn. Onder de vele geestelijken van Deinse oorsprong tellen wij Gillis van Betsbrugge (1524) en Olivier Minnaert (1492), beiden gekend als schrijvers van boeken.

Wie de nieuwe klok of het nieuw orgel keurde, ontving erewijn. Kerkzangers telden ook mee. Voorbeelden ? 8 September 1528, de zangers van St.-Michielskerk; 10 September 1553 (kermis), de zangers van Harelbeke. De kerkzangers ter plaats ontvingen presentwijn op St.-Ceciliafeest, op 't feest van de H. Naam Jezus.

Wat gezegd over de rederijkersfeesten, de schutters van Sint Joris en Sint Sebastiaan ? Ze kregen wijn naar costume, als ze schutterlijk schoten of optraden vóór het schepenhuis; ze kregen een ton bier, bij het voorleggen van de rekeningen. Maar bij triomfantelijke ontvangsten van vreemde maatschappijen of bij de zege-

pralende intrede van de Deinzenaren na een onderscheiding in andere Vlaamse steden, kende de edelmoedigheid van de schepenen geen palen.

Ter illustratie geven we een uittreksel uit de rekening. Het gaat om de ontvangst van de Zottegemmers.

« Sondaechs den VIIIIn dach van wedemaent XVc LXI zo quamen te Doinze tgulde vanden edelen hantboghe vander stede van Zotteghem wel totten ghetale van XXXVI zo XL persoonen te peerde ende te waghene, al int groene ghehabitueert (!) omme prys te bescieten van zelve juweelen in scalen ende coppen binder Ste Martinsprochie in doinze; ende midts dat zyden ghuldebreeders vande rethorycke hier te vooren ende andere allen wesende te Zotteghem groote eere ghedaen ende bewesen hadden met banketten hemlieden by scepenen ghepresenteert uuter name vander stede (boven de presentatie vander nasarenen deser stede) per billet an roelant de traen drie kannen wyns ten XIIIgr. den stoop compt tsamen IIIp. IIIs. par. »

En zo ging het met Gent, Kortrijk, Tielt, enz. enz., al te lang om te melden.

Al die uitgaven aan erewijn werden door de commissarissen tot wetsvernieuwing goedgekeurd, omdat ook zij een lekker maal kregen. Maar wanneer van overheidswege een bijzondere geldelijke inspanning van Deinze gevraagd was, waren de schepenen er als de kippen bij om consciencieus de aandacht van de hogere overheid te vestigen op de schamele toestand van de stad !

Aan welke voorwaarden een schepen moest voldoen om gekozen te worden is niet klaar gebleken. Alhoewel ze betaald werden om de onkosten van reizen, vertegenwoordiging, enz. te vergoeden, alhoewel zij jaarlijks een fijnlaken « kerel » op de kosten van de stad kregen en ook nog een processiekaars, moesten die mannen toch van geld weten : een gelapte broek en gestopte kousen waren immers niet geduld.

Elke nieuwe schepen gaf zijn « gans ». Dit zal in den beginne wel een echte gans geweest zijn; gelijk de deken van de schutterij een echte taart schonk. Maar in de zestiende eeuw was « gans » een synoniem van zilveren kroes geworden. Zo luidt de rekening 1537 : « Joos wouters te Gent, zilversmid, leverde de kroezen, die de schepenen voor hun « gans » lieten maken, wegende 36 ons, 12 ingelsen en 1/4; voor 8 p. 5 s. groot. Joos vandenheede, Jacob vanderbeke, Andries bultinck, Jan van beversluus, Mathijs vander straeten, Adriaan Steels, Jacob Coperman, betaalden elk 1 p. gr. ».

En dit was een grote som. Niet te verwonderen dus dat het laken-

handelaars, handschoenmakers, brouwers, enz. waren, die het erepostje van schepen vervulden.

Een andere rekening vertelt : « Item betaelt Frans van hove goutsmet in Ghendt voor tleveren van twee zelveren croesen te vermaeken aut weghende XI onchen drie inghelschen ende de voorn. twee nieuwe croesen weghen XIII ons XV inghelschen ende een half.

Dus rest voor de nieu drie onchen XIII ende een half inghelschen loopende in zelve XIXs. VIII d. gr. ende voor tfautsoen IIII gr. vanden onche loopt IIII s. X d. gr. comt somme 24 s. 6 d. gr., afgetrocken eenen zelveren croes die Joos martins nieuwe schepene sculdich es of XII p. par. er voren. So comt hier ten laste vande stede te betalen 18 ougste 1548. II p. XIII s. par. »

De kroezen waren gekocht om er geen water uit te drinken, dat is zeker. Denkelyk droegen ze het stadswapen ter versiering. Maar niet voor lang. Spaanse soldaten worden te Deinze in garnizoen gelegd, maanden lang. De stadskas wordt ledig gegeten en gedronken. Beenhouwers, bakkers en houthandelaars eisen geld voor geleverde waar. De stad bezit geen rode duit meer en de staat blijft in gebreke om de inkwartiering te vergoeden. Met de dood in 't hart verkopen de schepenen de zilveren kroezen, waarop ze zo prat gingen.

't Wordt nog akeliger als Deinze verbrand en verlaten ligt tot 1584. Zij die weerkeren, en er zijn er zo weinig uit de gouden tijd, leven in krotten onder de gedurige vrees uitgeschud te worden door de vrijbuiters. Deinze is nu de stille stad. Het is of een snaar gebroken is. Eerst in de XVIIIe eeuw komt heropleving, maar de erewijn bleef achterwege. A. CASSIMAN.

In Memoriam.

Remi Nachtergaele.

Op Donderdag 18 December 1952 werd ons medelid Dr Juris Remi Nachtergaele, Directeur bij het Provinciaal Gouvernement van Oost-Vlaanderen, onder een grote toeloop van belangstellenden ten grave gedragen. Hij werd op 10 Januari 1890 te Gent geboren en is er op 14 December 1952 overleden. Zeer onderlegd in bestuurlijk recht, bekleedde hij een verantwoordelijke post in het provinciaal bestuur, weshalve hij ook drukke bezigheden had. Dit belette hem niet heel zijn leven een actieve belangstelling te hebben aan de dag gelegd voor het toneelleven, vooral dan het Leefthebberstoneel, waar hij uitstekende diensten heeft aan bewezen. Hij was lid van de Kon. Commissie van Toezicht op het Landjuweel, Voorzitter van het Alg. Krist. Toneelverbond en factor van de Kon. Maatschappij en Aloude Rederijkerskamer « Mariakring-Mariën Theeren ». Ook de folklore-beoefenaars mochten steeds op zijn begrijpende steun rekenen. Aan Mevr. Nachtergaele-Heye, zijn beproefde weduwe, en zijn familie bieden we ons oprecht rouwbeklag aan. H. j. ruste in vrede.

V.

Enkele kanttekeningen bij Fr. De Coster's « Lodewijk Lievevrouw herdacht ».

Aan de prachtige voordracht-bijdrage « Lodewijk Lievevrouw herdacht »⁽¹⁾ door wijlen de Heer Frans De Coster, één zijner toen zeldzaam geworden nog-in-leven-zijnde vrienden-op-lang-termijn, waarvan thans, voor zover ik weet, nog slechts de Heer Pol Anri overblijft, denk ik wel te doen enkele woorden toe te voegen.

Ik zal het mij steeds als een grote eer aanrekenen mij eens door onze goede, oude vriend Lod. Lievevrouw « zijn jongste secretaris in Gentse folkloregeschriften en -papierkens » te hebben mogen horen noemen; zo iets was hij niet gewoon te doen, want flikflooien deed hij niet en wilde daarom zelf ook niet gevleid worden, dat weet iedereen, die hem van nabij heeft gekend. Lievevrouw moest voorzeker die dag in een buitengewoon goede stemming verkeerd hebben! Deze uitzondering kwam wellicht, omdat hij mij, af en toe, alles bracht wat hij in verzekerde bewaring wenste te geven. Soms bezat ik van hem een ganse voorraad handschriften en andere dokumentatie; om ze enkele maanden, of soms maar weken, later geleidelijk stuk voor stuk weder af te zien halen. En het ene kwam weder terug, het andere niet of ik kreeg nog wat nieuws erbij. 'n Andere maal moest ik hem alles tonen wat ik nog bezat; dan moest ik hem soms medehelpen, door middel van wat in mijn bezit was, om te achterhalen wat hij dan juist bepaald aan het zoeken was; want vlug toegeven op veronderstellingen deed hij niet.

Wat de uitgave van zijn bijdragen in de laatste jaren betreft, zijn er maar weinige handschriften, zelfs drukproeven, die ik, vóór hun verschijnen niet heb mogen inzien. Welk belang dit nu allemaal had, weet ik zelf niet juist; de enige reden daartoe kan, mijns inziens, slechts te vinden zijn, in het feit dat ik ook iets van het vak afwist en dat de drukkerij van het « Gents Woordenboek » en van zijn « Teerlingspel » niet ver van mijn woning gelegen was.

Enkele tijd vóór dat zijn « Woordenboek » ging verschijnen, kwam Lievevrouw op zekeren dag met een gans pak steekkaarten binnengestuikt, en vertelde hij mij gans het wedervaren en de lijdensweg van dit reuzenwerk, waaraan hij een mensenleven had besteed. Waarlijk het was een zeer ingewikkelde zaak: woorden en nog woorden, grote en kleine, onderstreept met lijnen allerhande, rode en zwarte, zoveel men maar wou. Ik moest hem waarlijk bekennen dat dit zaakje al mijn verstand te boven ging, en ik

(1) Zie Oostvl. Zanten, 27° jg. 1952, bl. 51-63.

zegde hem, dat ik waarachtig tevreden was, dat ik daar niet moest aan « zetten », want dat het geen spek was voor mijn bek. Ja, en had ik daar niet op aangedrongen bij de leden van de Vlaamse Akademie voor Taal en Letterkunde, er was daar misschien nooit iets van in huis gekomen !

Wat er ook van zij, ik zou er geen eed durven op zweren, dat Lievevrouw hard ingenomen was met die vooraan-geplaatste inleiding over de « fonetische klankweergave » in zijn woordenboek ; want meer dan eens hebben wij daar over zitten zagen.

* * *

Dat de opera « Rollo », die hij eens in de « Zetternamskring » voorlas, en waarvoor door Léon Rinskopf de muziek beloofd was, nooit opgevoerd werd, is geen alleenstaand feit, voor wat het gemis aan medewerking betreft, die een schrijver kan ondervinden.

Wat nu het grote toneelwerk « De Witte Kaproenen » betreft, dat, zoals wijlen de Heer Frans De Coster in zijn zeer belangrijke bijdrage beschrijft, als toneelwerk diende voor de opening van de nieuwe Nederlandse Schouwburg te Gent in 1899, kan ik hier in vertrouwen mededelen dat de Heer Gustaaf Dhondt wel als medeschrijver op het werk vermeld staat, maar, in feite, hij er weinig of niets aan medegewerkt heeft. Twee maand immers vóór dat de opening van de Schouwburg moest plaats hebben, had hij er nog geen pen voor op papier gezet, en dan heeft Lievevrouw, die hem maar al te goed kende, het, voor alle zekerheid, zelf verder afgewerkt met de medewerking van Oscar Roels als musicus.

Toen ik hem vroeg, waarom hij dan Dhondt's naam er heeft laten bij drukken, antwoordde hij heel eenvoudig : « Daar het algemeen bekend is, dat het driemanschap het zou klaarspinnen, heb ik er niets willen aan veranderen ; Gustaaf was wel een goede be-lover, maar anders toch een joviale kerel. »

* * *

Ook van zijn grote vriend, Dr Oscar De Gruyter, kon hij na dezès terugkomst van het front in 1918, maar weinig meer gedaan krijgen voor de vooruitgang van de hem zo nauw-aan-het-hart-liggende Toneelschool.

Het Vlaamse Fronttoneel, dat nu het Vlaamse Volkstoneel zou worden, nam al De Gruyter's zorgen en tijd in beslag. De Gruyter zou zijn vriend Lievevrouw voorzeker niet afzijdig staan, maar onze goeie Louis kon toch zelf maar wat meer doordraaien.

Dit zijn twee voorvallen uit Lievevrouw's werkluistig levenstijdperk, mij persoonlijk door hem zelf medegedeeld, maar die ik voor mijzelf moest houden, zolang hij leefde.

* * *

Naar aangegane belofte, heb ik alle bescheiden, die ik tot hiertoe bevonden heb als zijnde mij door Lievevrouw eigenhandig toevertrouwd, zoals foto's, drukcliché's, folkloristische bijdragen, waaronder een zeer voorname verzameling Pierlala-liedjes; een volledig afschrift van zijn toneelwerk « Het Suikerbolleke » (door vader Oscar Verburgt verwezenlijkt om het van verlies te vrijwaren, daar wij het handschrift maar tijdelijk te bewaren kregen); en, ten slotte, het oorspronkelijk handschrift van een bekroond lyrisch gedicht « De Danaïden », ook « Hypernestra » geheten, aan de Bond der Oostvlaamse Folkloristen toevertrouwd.

Lievevrouw had eens de gedachte en de hoop gekoesterd om rond dit laatste mooi gedicht een zangspel te zien weven; maar voor de muzikale aanpassing heeft hij nooit de geschikte man gevonden.

Juist geteld heb ik, in vijf boekdeeltjes, 24 toneelwerken van Lode Lievevrouw zorgzaam ingebonden en hoop ze zodoende van het zoekraken te hebben gevrijwaard⁽²⁾. Sommige ervan waren er nogal erg aan toe, toen ik ze van hem kreeg. En Lievevrouw lachte tevreden, toen hij ze later « genezen » terug zag. « Ze zijn in goede handen ! » zegde hij.

Ook vanwege zijn eerste vrouw werd ik met uitgave-opdrachten bedacht, alsmede vertrouwde ze mij een muziekhandschrift toe van Karel Miry, voor de getoonzette tekst van haar lief zangspel voor meisjes : « Leve 't Werk »⁽³⁾.

Mijn zuster en ikzelf hadden de eer Mevr. Maria Lievevrouw-Coopman als onderwijzeres te hebben, toen wij in het vroegste begin dezer eeuw voor het eerst naar school gingen, om er van het Froebelonderwijs te kunnen genieten.

* * *

Op letterkundig gebied is mij, als volksjongen, weinig of geen leiding te beurt gevallen, maar onder de weinige onbaatzuchtigen, die ik af en toe eens mocht lastig vallen, mag voorzeker Lodewijk Lievevrouw, die de spijt uitdrukte dat hij mij niet jaren vroeger had gekend, vooraan geplaatst worden. Daarom blijft hij voor mij een bewonderenswaardig rasechte Gentenaar, die, naar mijn bescheiden oordeel, in de voorhal van de Kon. Ned. Schouwburg te Gent, nevens Dr Oscar De Gruyter, even rechtmatig een **borstbeeld verdient** voor wat hij « persoonlijk », gedurende gans zijn vruchtbaar levensbestaan, als mens en als opvoeder, voor het Vlaams Toneel heeft tot stand gebracht.

Heliendoor J. VERBURGT.

(2) Zie « Oostvlaamse Zanten » 27° jg. 1952, bl. 57, nota onderaan

(3) Zie « Het Morgenrood », 23° jaarg., bl. 42-46.

Sinte-Pietersviering te Zele.

Zo ging het er destijds, tussen de jaren 1880-90 tot in 1914, in Zele op 29 Juni met de Sint-Pietersviering aan toe.

Al de kinderen uit de straat, groot en klein, jongens en meisjes, deden mee. De grote onder hen moesten zorgen dat er een rozenhoed gemaakt was. Deze bestond uit twee banden van biervaatjes, over elkaar geschoven en bolvormig aan mekaar vastgemaakt. Dat geraamte moest dan bekleed worden, met veelkleurig «klakpapier», dit is zijdepapier, dat in poffen daarop werd aangebracht. Binnen in de bolruimte en ook onderaan de «hoed» hing een dikke tros van veelkleurige reepjes uit 't zelfde materiaal.

De dag is dus angebroken, en schoon weder was natuurlijk niet ongewenst. Tussen de rechtover elkander gelegen bovenvensters van twee woningen uit de buurt werd een koord dwars over de straat gespannen. In 't midden daarvan bengelde dan de splinternieuwe rozenhoed.

Van na het middagmaal, staken de jonge vierders reeds de koppen op straat, en wel om consciencius al de voorbijgangers aan te spreken, en dan was het van : « Man (of : Vraâ), krijgen wij ne cens voor Sinte Pietere ? » Ook al de vierders moesten zelf « inleggen »; want, er moesten veel kaarsjes zijn voor de verlichting !

Een gediensstige herbergier rolde dan een ledige bierton buiten, om die in 't midden van de straat, juist onder de rozenhoed, te plaatsen.

Het volgend bedrijf : Aardappelen werden doorgesneden, een putje daarin gemaakt, en dat waren dan de kaarsenhouders ! Met de kaarsen erin werden ze dan boven op de ton geplaatst. En eindelijk werden dan de kaarsen aangestoken. Hoe meer kaarsen, hoe meer vreugde ! Een schaalte, met den « inleg » in, stond ook daartussen op de ton. En, natuurlijk, goed in 't zicht van de voorbijgangers ! Deze lieten dan ook gewoonlijk niet na er een cent voor « Sinte Pietere » te laten in vallen.

Dan ging het er voor heel de namiddag tot diep in de nacht, duchtig op los, altijd maar springen, en nog springen, rond het vuur, onder de rozenhoed.

Van af drie uur ongeveer, ging het eigenlijke spel aan gang; het waren de kleinste gasten, die het eerst begonnen. De ouders en vrienden waren op stoelen aan hun deur gezeten; van daar konden zij alles, tot laat in de avond, tot hun groot genoegen, gadeslaan. En ondertussen altijd maar zingen van « Sinte Pieter » en « Schele Siska » enz.

Stilaan kwamen nu ook de grotere kinderen buiten om te dansen onder de rozenhoed. Rond zes uur verdwenen de kleinste deelnemers, om slapen te gaan, maar nu kwamen ook de jongelui mededoen. En, samen met de grootste kinderen, dansten zij dan van de eene rozenhoed onder de andere en dit duurde tot heel laat in de nacht.

De rozenhoeden bleven hangen, want de Zondag nadien was het nog eens feest.

Gedurende het spel moest wel eens een rozenhoed afgedaan worden en de ton met de kaarsjes opzij geschoven, om een hooggeladen hooikar te laten passeren. Anders werden wij niet gestoord; want gerij was te dien tijde zelden op de weg.

Hier volgen nu de liedjes, die dan gezongen werden, en die ik nog allemaal ken.

1

Sinte Pieter, kom langs hier
In ons ronde, in ons ronde;
Sinte Pieter, kom langs hier
In ons ronde van plezier.

En daarbij ne vloeren band
Zullen wij dragen, zullen wij dragen;
En daarbij ne vloeren band
Zullen wij dragen in ons hand.

2

Sinte Pieter méé zijnen bloten eêrm,
Wij zullen hem geern gaan wermen
Stokvier maken en djou !
Jan van gaad,
Jan van goed,
Vievan onzen rozenhoed !
Edde geen geld,
Edde geen goed,
Vievan onzen rozenhoed !

En scheile Siska, die overschone maagde,
En melanie nog eenen keer ontvangen,
Ja, ja dat zijn verlangen,
Daar komt hij met zijn stok,
Eén uren slaat de klok
En hij doet zijn eerste ronde.
En de handjes gingen a plik, plak, plak⁽¹⁾
En de voetjes gingen a roef, doef, doef !

(1) Hier werd met de handen en de voeten de bewuste beweging uitgevoerd.

't Is ne man van jaren,
't En es nog genen tijd,
Jan van gaad,
Jan van goed,
Vievan onze rozenhoed !
Edde geen geld,
Edde geen goed,
Vievan onze rozenhoed !

3

En in ons bosken
mag niemand jagen, }
of 't moeten jagers } bis
Van Zele zijn !

Plezier, plezier,
En wij zijn jagers !
En wij zijn jagers !
Plezier, plezier,
En wij zijn jagers
Van de lancier !

4

Mie Katoen, kom meiren⁽²⁾ noen,
Wa zullen e pintjen drinken,
Mie Katoen, kom meiren noen,
Wa zullen e pintjen doen !
Tra, la, la, la !
Wa zullen e pintjen drinken,
Tra, la, la, la !
Wa zullen e pintjen doen !

En Mie Katoen, enz., enz.

Op de vooravond van Sint-Pietersdag ben ik in 1952 op inlichtingen uit geweest. Heden ten dage gaat de St.-Pietersviering nog ieder jaar door, maar enkel in straten en wijken met weinig verkeer. Ook lopen benden kinderen nu van huis tot huis om centen te vragen en ze gaan verder daarvoor van hun buurt weg, dan het in vroegere jaren het geval was. Nog een verschil : de kinderen verkleden zich nu min of meer.

Dit kindervermaak bij uitstek is dus tot heden toe te Zele in zwang gebleven.

Elvire FAMELAER-COENE.

(2) Meiren = morgen.

Een dozijn Weerspreuken.

Het were staat vast,
Als stil en koes
Zich kattepoes
Het snoetje wast.

Kruipen de padden uit hun hol,
Dan schieten de luchten vol,
En krijgt ge regen op uw bol !

De vink vóór dag en dauw aan 't slaan,
Brenge regenweder aan.

Natte komt er, als de slekken
Zo maar 't woonhuis binnentrekken.

't Were blijft niet langer mooi,
Slaat de kwartel in zijn kooi.

Hanengekraai in den vroegen morgen
Moet schoon weder ons bezorgen.

Zijn de mollen sterk aan 't wroeten,
Regen komt dat werk begroeten.

Duiven aan het kopje krabben,
Kippen in het zand aan 't dabben,
Zij vóórvoelen en voorspellen
Regenweer en waterbellen.

't Zal gaan regenen en druipen,
Als de slakken op de bomen kruipen.

Zijn de bosduiven vroeg aan 't trekken :
Een strenge winter staat vóór 't hekken.

Bloeien de waterwijmen vroeg :
Een goede Lente vóór den boeg !

Als op 't einde van de Mei reeds d'eikels bloeien,
Zal daar een goed, vet boerejaar uit groeien.

Boekbespreking.

't BEERTJE. **Volkscundige Almanak voor West-Vlaanderen 1953.** Uitgegeven door de **Bond van Westvlaamse Folkloristen, Brugge, Drukkerij Graphica, 72 blz. Geillustreerd (Te bestellen op het secretariaat, Van Leeg tot Zand, 1, Sint-Andries-Brugge. Prijs: 10 fr.).**

«'t Beertje», de volkskundige almanak uitgegeven door de Westvlaamse zustervereniging, komt ons voor de twaalfde maal vergasten op een folkloristisch festijn. Ziehier wat die «plechtige kommunikant» ons voorschotelt:

Eerst de kalender, opnieuw bewerkt en met kalenderpraatjes en -plaatjes voorzien door Walter Giraldo. M. van Coppenolle handelt over «Van Sint Goewaard, gediend te Arneke in Frans-Vlaanderen», waar deze heilige bisschop uit de XIe eeuw aangeropen wordt, inzonder van 1 tot 9 Mei, tegen rheumatiek, jicht en ongeneeslijke kwalen. Een nieuwe devotie met bedevaart tot die heilige is ontstaan te Diksmuide en omliggende gemeenten in 1951. M. (M. Cafmeyer) beschrijft in «De Kuiper uit de Vijf Eemers» het kuipersbedrijf te Moerkerke. Dit artikel, voorzien van 8 illustraties, is een zeer interessante bijdrage tot de studie van de verdwijnende volksambachten. Jos. de Smet in «Brugs tinnen speelgoed» licht ons in over een reeks bronzen vormen, bewaard in het Gruuthuzenmuseum en voortkomende van een Brugse tinnegieter, die ook tinnen speelgoed gegoten heeft. Twee foto's illustreren de tekst. Dan volgt de beschrijving van twee volkstypen, een Roeselaarse: «Lange Miel» (Emiel Van der Hulst, † 1947), een zwerver bij Gods genade op de Zuid-Westvlaamse wegen, en een Brugse: «De laatste «utklienker» van Brugge: Louis Alleyn uit de Westmeers», bijgenaamd Louis den Timmerman (1834-1908), de laatste stadsomroeper met zijn «blèk». Dit artikel is van Em. Buysse, die ook «Het Muziek van Mon Canard», een soort van fantasiemuziek, die te Brugge na de eerste wereldoorlog tot stand kwam en verdween in 1930, beschrijft. Prof. Dr Eg. Strubbe haalt in «Brugse scheldwoorden uit de oude tijd» een hele hoop scheldwoorden aan, gezant in oude Brugse documenten uit de 16^e en 17^e eeuw. Eindelijk commentarieert H. Stalpaert een «Liedeken of Straetenroep», getrokken uit: «Nieuwen en Dobbelen Almanak voor 1833, Brugge, Wwe Duthailly, Breidelstraat». Komen daar nog bij als toespijs enige grappige anecdoten en inlichtingen over de Bond en het Folklore-museum te Brugge.

Dit twaalfde «'t Beertje» mag er zijn en we bevelen het dan ook, zoals zijn voorgangers, warm aan onze lezers aan. F. V. ES.

Belangrijk Bericht — Lidgeld 1953.

We zetten onze leden dringend aan dadelijk bij de ontvangst van dit nummer hun bijdrage voor het lidmaatschap 1953 (Minimum: Binnenland: 75 fr.; Ereleden: 200 fr.; Buitenland: 120 fr.) te storten op postrekening nr 969.46 van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, Gent. Wie niet verder het tijdschrift wenst te ontvangen, gelieve deze eerste aflevering van de jg. 1953 terug te sturen aan de sekretaris.